

виставляються заздалегідь на веб-сторінці «Конференції, семінари». Значний інтерес у бібліотечних працівників викликає розділ «На допомогу фахівцю», де представлені методичні матеріали, підготовлені бібліотекою. Постійно проводиться поповнення веб-навігатора серед інших інформаційних ресурсів бібліотечних організацій мережі інтернет. Щомісяця «Профі-клуб» відвідують користувачі понад 100 раз.

Статистика щоденного відвідування сайту - це своєрідний підсумок роботи бібліотеки, який дозволяє оперативно реагувати на зменшення політу або неактуальність того чи іншого матеріалу. Варто відмітити, що аудиторія відвідувачів нашого сайту розширюється. Щоденно до нас звертаються близько 1 00 віртуальних користувачів.

Оскільки сервери відкриті для відвідувачів з будь-якої точки земної кулі, то наявність англійської версії сайту є обов'язковою. Вона сприяє продуктивності спілкування з партнерами і ефективності інтеграції у світову професійну спільноту.

Отже, створення веб-сайту - це складний, кропіткий, безперервний процес. Його сторінки повинні постійно і регулярно поновлюватися не лише силами бібліотекарів, але й з допомогою викладачів та студентів. При цьому ефективна реалізація проекту сайту можлива за умови наявності команди кваліфікованих спеціалістів-бібліотекарів та веб-дизайнерів. Сайт повинен бути не лише інформативним та функціональним, але й привабливим та легкодоступним. Тому при його плануванні важливо продумати не тільки зміст, але й професійно розмістити інформацію, притримуючись певних рекомендацій щодо використання різних елементів дизайну. На жаль, все це найчастіше здійснюють бібліотекарі самотужки, звертаючись до досвіду інших бібліотек та емпіричним шляхом. На сьогодні немає методичних розробок по створенню проектів веб-сайтів, були б корисними спеціальні семінари та курси з основ веб-дизайну тощо. Саме від кваліфікованого підходу до організації сайту залежить його життєздатність.

УДК 001.895+378.4(477):[004.65:027.7]

Т.О.Ярошенко, к.і.н. віце-президент з інформаційного забезпечення,
директор наукової бібліотеки
Національний університет «Кієво-Могилянська академія»
вул. Сковороди, 2, 04070, м. Київ, Україна
varoshenko@ukma.kiev.ua

**НАУКА-ОСВІТА-ІНФОРМАЦІЯ: ПРОЕКТ «ЕЛЕКТРОННА
БІБЛІОТЕКА: ЦЕНТРИ ЗНАНЬ В УНІВЕРСИТЕТАХ УКРАЇНИ»**

Розглянуто мету та основні завдання трирічного (2009-2011рр.) проекту UkrELib («Електронна бібліотека: Створення центрів знань в університетах України»)

"Лише розум може створювати обов'язкові і міцні закони"

Оноре Мірабо

Відомо, що освіта й наука — надзвичайно важливі інструменти суспільної трансформації. Україна з понад 46-мільйонним населенням і другою за розміром у Європі територією має давні наукові традиції, високий інтелектуальний потенціал, величезну мережу академічних інститутів і науково-дослідних підрозділів (лише в системі НАНУ 174 науково-дослідні інститути, де працюють 28 тисяч учених), маємо 904 ВИЗ, у тому числі 351 університетів, інші дослідницькі та академічні установи. У 2006 р. загальна чисельність працівників організацій України, які виконували наукові та науково-технічні роботи складала 160,8 тис. осіб, з яких 80,5 тис. дослідників.

В останні роки в Україні прийнято цілий ряд документів, що мали би сприяти розвитку науки, освіти, розвитку країни на шляху до інформаційного суспільства та суспільства, базованого на знаннях. Проте це далеко не так. І хоч ніхто не заперечує, що науково-технічний потенціал України є головним ресурсом виходу країни з кризи, що тільки спираючись на науку, освіту, технології та інновації, країна може вийти на європейський рівень прогресу, що без розвитку інноваційного потенціалу відставання України від розвинених країн стане надалі катастрофічним, але ситуація залишає бажати кращого [1].

Сьогодні слід чітко усвідомити залежність рівня розвитку науки та освіти від рівня впровадження інформаційно-комунікаційних технологій та формування інформаційної культури. Дійсно, наука та освіта як ніякі інші сфери людської діяльності потребують оперативної, своєчасної та достовірної інформації. Вченому, досліднику, викладачеві, студенту, професіоналу потрібні потужні інформаційні ресурси, і вітчизняні, і світові: швидкий, зручний, багатоаспектний доступ до світової наукової інформації - баз даних, наукової періодики, наукової літератури. Разом тим, як відомо, стан інформаційного забезпечення вітчизняної науки та освіти далекий від ідеального, чи хоча б бажаного. Наукові інститути та вищі навчальні заклади України давно змирилися з фактичним існуванням в умовах постійного бюджетного дефіциту. Не можна говорити в цих умовах про повноцінне комплектування академічних та університетських бібліотек в достатньому обсязі науковою літературою та науковою періодикою, особливо закордонною. Отже, для багатьох вчених вже багато років просто недоступними є результати світових досліджень. А без цього наука не може розвиватися!

Стан забезпечення комп'ютерним обладнанням та мережними технологіями більшості академічних установ і навчальних закладів теж бажає кращого. Застаріле наукове і навчальне обладнання, відсутність дієвих економічних стимулів фінансування наукових досліджень, старіння наукових кадрів та інтелектуальний відтік, розмежування академічної та університетської науки (наука фактично вилучена з освітнього процесу в Україні, що є неприпустимим, адже саме університети є фундаментом для розвитку науки, забезпечення її наступності), втрата престижності наукової роботи, корупція в значній частині вищих навчальних закладів — ось неповний перелік тих проблем, з якими нині живе вища школа. Не випадково частка наукоємної, високотехнологічної продукції в Україні не перевищує п'ять

відсотків, а половина вузів не займається по-справжньому науково-дослідними роботами.

В усьому світі для оцінки діяльності ученого використовують індекс цитування (кількість посилань на роботи в головних журналах світу). Головні ж журнали визначають за імпаکت-фактором — відношенню числа посилань на статті з даного журналу до числа опублікованих у ньому статей. Публікація статей у peer-reviewed (рецензованих, академічних) журналах із хорошим імпаکت-фактором вводить дослідника до світового наукового співтовариства. Отже, шлях до визнання міжнародним науковим співтовариством — публікація в журналах із високим імпаکت-фактором, з метою підвищення міжнародного престижу країни такі публікації мають заохочувати. У низці західних університетів, наприклад, кафедра, яка опублікувала багато peer-reviewed papers, має додаткове фінансування на наукову діяльність, а учений із найбільшою кількістю публікацій такого рівня нерідко отримує грошову премію чи іншу винагороду.

За даними Thomson Scientific (JSI), академічні вчені України публікують лише близько 1500 наукових статей на рік, що становить приблизно третину продуктивності одного середньоевропейського університету. І це від понад 80 тис. учених. Як справедливо турбується заступник Міністра освіти та науки України М.В.Стріха, «в Україні до списків ВАК внесено 604 вітчизняні видання з природничих і технічних наук, але встановлений імпакт-фактор мають... тільки шість журналів. Із них лише один має імпакт-фактор понад одиницю. Це «Прикладная механика» (1,74)..., Переважна частина видань, які ВАК визнав науковими, по суті такими не є. Це дуже серйозна проблема, яку треба розв'язувати» [2].

Звичайно, тут є багато питань, пов'язаних доглибінно із якістю наукових досліджень та освіти в Україні загалом, у кваліфікації кадрів вищої школи та Академії наук, у невизначених, здебільшого, пріоритетах та реальних механізмах інтеграції науки та освіти, у небажанні (а часто невмінні) дослідників інтегруватися до більш широкої світової наукової співдружності (бодай за причиною незнання іноземних мов та інформаційних технологій) тощо.

Як же забезпечити вчених та освітян нашої країни сучасною науковою інформацією? Як запобігти інформаційній ізоляції українських учених та інтеграції вітчизняної науки в світову? Яке місце займають електронні засоби комунікації в праці ученою, викладача, студента? Як визначають бібліотеки - основні інституції, що повинні забезпечити за своєю місією доступ до знань, свої стратегічні завдання в інформаційному суспільстві?

На багато з цих питань, Україна лише починає заходити відповіді. Хоча, слід зазначити існування важливих у цій царині проектів. Загалом, бібліотеками

України накопичений вже майже десятилітній досвід роботи з електронними ресурсами, починаючи з 1999 року, коли за грантом Міжнародного Фонду «Відродження» було організовано дворічний доступ до електронних журналів видавництва Springer для 98 бібліотек [3]. З 2000 року бібліотеки України мають можливість платного доступу до баз даних EBSCO за

проектом "Електронна інформація для бібліотек" - (Electronic Information For Libraries), який є спільною ініціативою Інституту Відкритого Суспільства (Будапешт) і найбільшого у світі видавництва періодики та компанії EBSCO Publishing. Координатором цього проекту в Україні є Асоціація "Консорціум - Інформація", який крім баз даних EBSCO пропонує нині бібліотекам України цілий спектр електронних інформаційних ресурсів та відповідні навчальні програми. З вересня 2002 р. до кінця 2007 р. в Україні було реалізовано проект INTAS "Доступ до електронних журналів для вчених Нових Незалежних Держав"[4]. Проект безкоштовно забезпечував науковців України виключно через бібліотеки інституцій, де вони працюють) оперативною науковою інформацією з електронних журналів відомих європейських видавництв Springer (1200 назв) та Blackwell Science (понад 400 назв), баз даних (Zentralblatt Mathematik) та через сервіс доставки документів. До завершення проекту до нього приєдналась 251 бібліотека України: академічні, університетські, публічні, відомчі, а щорічне завантаження статей становило понад 50 тис. Координатором цього проекту була Технічна Інформаційна Бібліотека в Ганновері (Німеччина), та наукова бібліотека Національного університету «Києво-Могилянська академія». Але, на жаль, проект скінчився, і подібного глобального проекту поки що немає.

Відомі проекти доступу до світової та вітчизняної наукової інформації, які реалізує в останні 5 років особливо активно Національна бібліотека України ім.В.І.Вернадського, зокрема, проект «Портал наукової періодики» - <http://www.nbuv.gov.ua/portal>, що надає доступ до майже 500 українських наукових журналів, а з прийняттям в 2008 р. спільного наказу ВАК та НАН України «Про затвердження Порядку передавання електронних копій періодичних друкованих наукових видань на зберігання до Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського» буде ще більш активно розвиватися та поповнюватися.

Окремі електронні ресурси, передплачені коштом Міністерства освіти та науки України, пропонує з 2008 р. своїм членам і академічна мережа УРАН (www.uran.net.ua), але слід зважити, що обмежень у доступі не мають лише ті університети, де УРАН виступає і в якості інтернет-провайдера. Окремі університети вже включають передплату окремих наукових електронних ресурсів до своїх бюджетів.

Отже, можна говорити про певні позитивні зрушення, але чи можна назвати їх системними? На жаль, інформаційне забезпечення науки та освіти в Україні все ще далеке від бажаного, дослідники й студенти України не мають рівного доступу до знань, а вітчизняна наука все ще перебуває в певній ізоляції до світової.

В січні 2009 р. в Україні стартував новий проект «UkrELib» - "Електронна бібліотека: Центри знань в університетах України», який власне і спрямований на подолання інформаційної ізоляції української науки до світової та її інтеграції. Ініціатором проекту є Києво-Могилянська Фундація Америки, неприбуткова добродійна організація, метою якої є сприяння

розвитку вищої освіти в Україні. Проект підтримано Регіональною Місією Агентства США з міжнародного розвитку (USAID) в Україні.

На першому етапі (2009 р.) проект створюється на базі трьох університетів України: Національного університету «Киево-Могилянська академія», Харківського національного університету ім. В. Каразіна, Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича за підтримки Центру Технологій та Інноваційного Менеджменту Нортвестерн Університету в США та Всеукраїнської Асоціації "Інформаціо-Консорціум". Проект відкритий для участі університетів України, і вже в 2009 р. планується залучення ще кількох університетів з Донбасу та Криму. Проект розраховано на три роки і в наступних етапах планується долучити провідні університети кожного з регіонів України.

Необхідною складовою проекту є створення Центру знань в кожному університеті та відповідно створення соціальної наукової мережі Центрів Знань в Україні в цілому. Створення такої мережі ще не має аналогів в Україні. Центри знань гарантують підтримку проекту у наступному:

- « У використанні наукових електронних ресурсів в навчальному процесі та наукових дослідженнях, що проводяться в університеті
- У забезпеченні можливості вільного доступу до інформаційних ресурсів проекту для студентів, викладачів та науковців
- У забезпеченні можливості вільного розміщення публікацій викладачів, співробітників та студентів університету через власний електронний інституційний репозитарій та/чи створені електронні журнали відкритого доступу
- У забезпеченні можливостей для вільного електронного спілкування учених та викладачів

Проектом передбачено:

- Створення системи навчальних програм та тренінгів у користуванні та створенні електронних ресурсів для різних категорій університетських спільнот (дослідники, викладачі, аспіранти, студенти, бібліотекарі);
- Створення відкритих університетських архівів (інституційних репозитаріїв) для вільного розміщення в Інтернет публікацій українських вчених та забезпечення обміну інформацією між Україною та світовою академічною громадою;
- Розвиток співпраці між університетами, науковцями та іншими інституціями, які представляють економічні, культурні ті інші сфери суспільної діяльності;
- Зняття інформаційної завіси для українських учених та професіоналів;
- Інтеграцію України до світу та підвищенню конкурентноздатності.

Проект планує на першому році виконання (2009р.) наступні кроки.

По-перше, передплату ліцензованих інформаційних ресурсів для кожного університету. Деяка оцифрована наукова інформація є загальнодоступна і є у вільному доступі в Інтернет, але основна частина

наукової інформації захищена авторським правом і недоступна без передплати. Планується передплата найважливішого ядра (Core) світових інформаційних ресурсів, що покривають різні галузі знань (наука, техніка, медицина, соціальні та гуманітарні науки): бази даних EBSCO; електронні журнали видавництва Elsevier, Springer, Oxford University Press, Emerald (E-Management Xtra), Institute of Physics, JSTOR, Association for Computing Machinery, Nature Publishing Group, Наука онлайн та інші.

По-друге, і найголовніше, планується не лише передплата та організація доступу, а створення спільного єдиного порталу управління електронними ресурсами для різних університетів України - учасників проекту (передбачено використання MetaLib від ExLibris) та створення академічної соціальної мережі Центрів Знань, мережі, яка би створила середовище для наукової комунікації не лише для бібліотечних та інформаційних фахівців, але і для науковців! Звичайно, важливу роль в проекті відіграватимуть тренінги та навчання, планується проведення циклу тренінгів в кожному з Університетів та двох спільних наукових конференцій, перша з яких вже відбулась в Києві на базі НаУКМА в січні 2009 р.

По-третє планується створення відкритих електронних архівів - інституційних репозитаріїв в кожному з університетів, де українські вчені змогли би вільно самоархівувати свої публікації. Рух Відкритого Доступу, що народився лише в 2001 р., досить активно розвивається, і нині в світі вже нараховується понад 1500 таких вільних архівів, але лише 10 з яких - з України [5]. 19 - 23 жовтня 2009 р. відбудеться перший в світі Міжнародний Тиждень сприяння Відкритому доступу, на який варто звернути увагу університетам та їхнім бібліотекам для визначення своїх стратегій у розповсюдженні власної наукової інформації. Слід зазначити, що самоархівування ученими своїх публікацій в більшості розвинених країн світу - не добра воля ученого, а вимога інституції, де він працює. Все частіше й частіше виділення коштів на науку обумовлюється жорсткою вимогою: всі опубліковані на папері роботи, підготовлені за підтримки бюджету закладу (чи навіть гранту, якщо дослідження виконувалось в цьому закладі) повинні бути розміщені в Інтернеті у вільному доступі, в т.ч. у інституційному чи тематичному репозитарії. Вже понад 90% зарубіжних наукових журналів (<http://strf.ru/organization.aspx>) дозволяють своїм авторам подальшу відкриту публікацію в Інтернеті на таких умовах [6].

Збільшення мережі університетів-учасників проекту потребуватиме і надалі фінансування та підтримки з боку фондаций, держави, недержавних установ, корпорацій та університетів. Вже є чи плануються в найближчому майбутньому перші внески до проекту від відомих бізнесових корпорацій, що працюють в Україні: Microsoft, Kraft Foods, JTI, Hewlett Packard та ін. Можливо, не залишаться поза увагою й відповідні звернення до державних структур влади. В багатьох країнах електронні бібліотеки підтримуються державою та для їх розвитку надаються субсидії. Початкове фінансування проекту, що створено в Україні, здійснюється за підтримки US AID, Києво-Могилянської Фундації Америки та участі університетів. Але також потрібна

додаткова фінансова підтримка уряду України, бізнес спільноти, фондів, участі університетів та користувачів.

Підтримка цього проекту - це є інвестиція в майбутнє України, в її стабільність та розвиток конкурентної країни. Ця ініціатива буде мати вплив на громадське суспільство країни та розвиток демократичного процесу, створюючи доступ великої кількості інформаційних ресурсів для максимальної кількості користувачів. Проект «Електронна бібліотека: Центри знань в університетах України» збільшить використання технологій, забезпечить інформаційну базу для розвитку науки та освіти в Україні.

Бібліографічний список

1. Див. наприклад, Тарапов И. Е. Интеллектуальный труд, наука и образование : кризис в Украине / И. Е. Тарапов. - Х.: [б. и.], 2008. - 511 с.
2. Максим Стріха: «Треба розбурхати саме наукове середовище» [Електронний ресурс] : [розмова з доктором фізико-математичних наук] / Олександр Рожен // Дзеркало тижня. - 2008. - 7-13 черв. (№ 21). - Режим доступу : URL : <http://www.dt.ua/3000/3100/63144/>. - Назва з екрана.
3. Ярошенко Т.О. Електронні журнали - бібліотекам України : перший Всеукраїнський консорціум бібліотек — користувачів електронними журналами видавництва «Springer» / Тетяна Ярошенко. Оlesia Архипська // Вісник Книжкової палати, -1999. -X© 12. - С. 24-27.
4. Ярошенко Т. О. Наукові комунікації 21 століття [Електронний ресурс] : електронні ресурси для науки та освіти України (реалізація проекту INTAS / Ярошенко Тетяна Олександрівна. - Режим доступу : URL : http://eprints.rclis.org/8690/1/Yaroshenko_-_E-LIS_1.doc. - Назва з екрана.
5. Див. Budapest Open Access initiative [Електронний ресурс]. - Режим доступу: URL : <http://www.soros.org/openaccess>. - Назва з екрана; Open Access Scholarly Information Source book - Practical steps for implementing Open Access [Electronic resource] . - Mode of access : URL : <http://openoasis.org>. - Title from the screen; Ярошенко Т. Відкритий доступ [Електронний ресурс] : історія та сучасні проекти в Україні та світі : [презентація / Тетяна Ярошенко. - Режим доступу : URL : <http://www.Library.ukma.kiev.ua/dspace/handle/123456789/152>. - Назва з екрана ; Ярошенко Т. О. Наукова інформація у відкритому доступі : нові моделі комунікації в інформаційному суспільстві / Т. О. Ярошенко // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. - 2006, - № 4. - С. 80-87.
6. Горбунов-Посадов М. М. Інтернет-активність як обов'язок ученого [Електронний ресурс] / М.М. Горбунов-Посадов / У Морфологія. - 2008. - Т. 2, № 3. - С. 84-88. — Режим доступу : URL: <http://www.morphology.dp.ua/pub/MORPHO-2008-02-03/08gmmyou.pdf>. - Назва з екрана.